



AKADEMIA ROZWOJU  
EKONOMII SPOŁECZNEJ

# MONITORING PODMIOTÓW EKONOMII SPOŁECZNEJ W MAŁOPOLSCE

SKRÓCONY RAPORT Z BADAŃ – NAJWAŻNIEJSZE WNIOSKI

# 2011

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie



**Małopolska**

Publikacja powstała na zlecenie Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Krakowie w ramach projektu AKADEMIA ROZWOJU EKONOMII SPOŁECZNEJ - Etap I.

**Wydawca:**

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie  
Akademia Rozwoju Ekonomii Społecznej - Etap I  
ul. Piastowska 32  
30-070 Kraków  
[www.es.malopolska.pl](http://www.es.malopolska.pl)

**Opracowanie:**

Marta Bohdziewicz-Lulewicz, na podstawie raportów:

1. „Monitoring podmiotów ekonomii społecznej w Małopolsce”, 2011
2. „Raport z badania IDI wśród liderów spółdzielni socjalnych w Małopolsce”, 2011
3. „Monitoring przedsiębiorstw społecznych w Małopolsce”, 2010

**Projekt okładki i skład:**

Agencja Reklamowa Po Prostu Sp. z o.o.  
e-mail: [biuro@arpoprostu.pl](mailto:biuro@arpoprostu.pl)  
[www.arpoprostu.pl](http://www.arpoprostu.pl)

**Druk:**

Expol P. Rybiński, J. Dąbek Spółka Jawna, ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

ISBN 978-83-60242-51-3

**Nakład:** 350 egz.

Publikacja dostępna jest także w wersji elektronicznej pod adresem:  
[www.es.malopolska.pl](http://www.es.malopolska.pl)

**Kopiowanie i rozpowszechnianie może być dokonane z podaniem źródła.  
Publikacja jest dystrybuowana bezpłatnie.**



**KAPITAŁ LUDZKI**  
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI



**UNIA EUROPEJSKA**  
EUROPEJSKI  
FUNDUSZ SPOŁECZNY



<b>1. WPROWADZENIE</b>	<b>2</b>
<b>2. CELE MONITORINGU PODMIOTÓW EKONOMII SPOŁECZNEJ W MAŁOPOLSCE</b>	<b>3</b>
<b>3. ODBIORCY MONITORINGU</b>	<b>5</b>
<b>4. METODOLOGIA I REALIZACJA BADANIA</b>	<b>6</b>
4.1. Zróżnicowanie podmiotów objętych badaniem.....	6
4.2. Opis narzędzia badawczego oraz procesu zbierania danych.....	7
<b>5. NAJWAŻNIEJSZE WYNIKI MONITORINGU MAŁOPOLSKICH PODMIOTÓW EKONOMII SPOŁECZNEJ</b>	<b>8</b>
5.1. Opis podmiotów ekonomii społecznej.....	8
5.2. Działalność społeczna.....	12
5.4. Działalność ekonomiczna.....	21
5.5. Współpraca z otoczeniem.....	28
<b>6. ZAKOŃCZENIE, CZYLI CO ZROBIĆ BY BYŁO LEPIEJ?</b>	<b>31</b>

## WYKAZ UŻYWANYCH SKRÓTÓW:

CATI	Wspomagany komputerowo wywiad telefoniczny (Computer Assisted Telephone Interview)
CAWI	Wywiad przez Internet, prowadzony za pomocą udostępnienia respondentom kwestionariusza internetowego (Computer Assisted Web Interviewing)
CIS	Centrum Integracji Społecznej
NGO	Organizacje pozarządowe (non-governmental organisation)
MORR	Małopolskie Obserwatoria Rozwoju Regionalnego
PES	Podmioty ekonomii społecznej
PFRON	Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych
PS	Przedsiębiorstwo społeczne
ZAZ	Zakład Aktywności Zawodowej

## 1. WPROWADZENIE

Niniejsze opracowanie powstało na bazie raportu pn. „Monitoring podmiotów ekonomii społecznej w Małopolsce.” oraz „Raportu z badania IDI wśród liderów spółdzielni socjalnych w Małopolsce”<sup>1</sup>. Jest to już druga edycja monitoringu, która w tym roku została rozszerzona o dwa elementy:

- A)** rozszerzono zróżnicowanie podmiotów objętych badaniem ilościowym pn. „Monitoring podmiotów ekonomii społecznej w Małopolsce.” o dodatkowe kategorie podmiotów: warsztaty terapii zajęciowej (WTZ) i kluby integracji społecznej (KIS)
- B)** opracowano koncepcję i zrealizowano badanie pogłębiające informacje w stosunku do wybranej grupy podmiotów – spółdzielni socjalnych

Monitoring podmiotów ekonomii społecznej jest działaniem cyklicznie prowadzonym w ramach projektu realizowanego przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie „Akademia Rozwoju Ekonomii Społecznej – Etap I” (ARES), którego celem jest wsparcie rozwoju ekonomii społecznej w województwie małopolskim. Projekt ARES realizowany jest w ramach: Priorytetu VII Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki Promocja integracji społecznej, Działania 7.2 Przeciwdziałanie wykluczeniu i wzmocnienie sektora ekonomii społecznej, Poddziałania 7.2.2 Wsparcie ekonomii społecznej.

Podstawy pod tegoroczne badanie dała wypracowana w 2010 roku koncepcja monitoringu opracowana przez zespół składający się z członków Centrum Ewaluacji i Analiz Polityk Publicznych UJ<sup>2</sup> oraz Fundacji Gospodarki i Administracji Publicznej<sup>3</sup> wraz z powołaną na platformie Małopolskiego Paktu Na Rzecz Ekonomii Społecznej grupą roboczą do spraw monitoringu, w skład której wchodziłi przedstawiciele:

1. Ośrodka Statystyki Organizacji Non-Profit przy Urzędzie Statystycznym,
2. Małopolskiej Agencji Rozwoju Regionalnego S.A.,
3. Małopolskiej Szkoły Samorządu Terytorialnego i Administracji,
4. Fundacji Biuro Inicjatyw Społecznych,
5. Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Krakowie,
6. Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie,
7. Instytutu Socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego,
8. Janusz Baster, niezależny ekspert.

1 Badania wykonane na zlecenie Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Krakowie przez ASM Centrum Badań i Analiz Rynku Sp. z o.o.

2 W skład zespołu wchodziłi: Seweryn Krupnik, Katarzyna Osiborska, Anna Szczucka

3 W skład zespołu wchodziłi: Maciej Frączek i Agnieszka Pacut

## 2. CELE MONITORINGU PODMIOTÓW EKONOMII SPOŁECZNEJ W MAŁOPOLSCE

---

Celem strategicznym tego przedsięwzięcia jest wpisanie na stałe monitoringu, czyli systematycznego zbierania danych ilościowych i jakościowych w określonym zakresie w system regionalnego programowania polityk publicznych, dla których monitoring stanowiłby instrument wspierający ich kreowanie, definiowanie celów i priorytetów oraz ocenę stopnia realizacji założonych celów.

Ogólne cele projektu:

### 1. CEL DIAGNOSTYCZNY

---

Zapewnienie empirycznych danych dla diagnozy sektora podmiotów ekonomii społecznej, szczególnie pod kątem identyfikacji w jego obrębie barier i deficytów wymagających wsparcia publicznego. Pozwoli to trafniej zaprojektować odpowiednim instytucjom wsparcie tych podmiotów oraz jego bieżącą modyfikację w zależności od potrzeb,

### 2. CEL POZNAWCZY I POPULARYZATORSKI

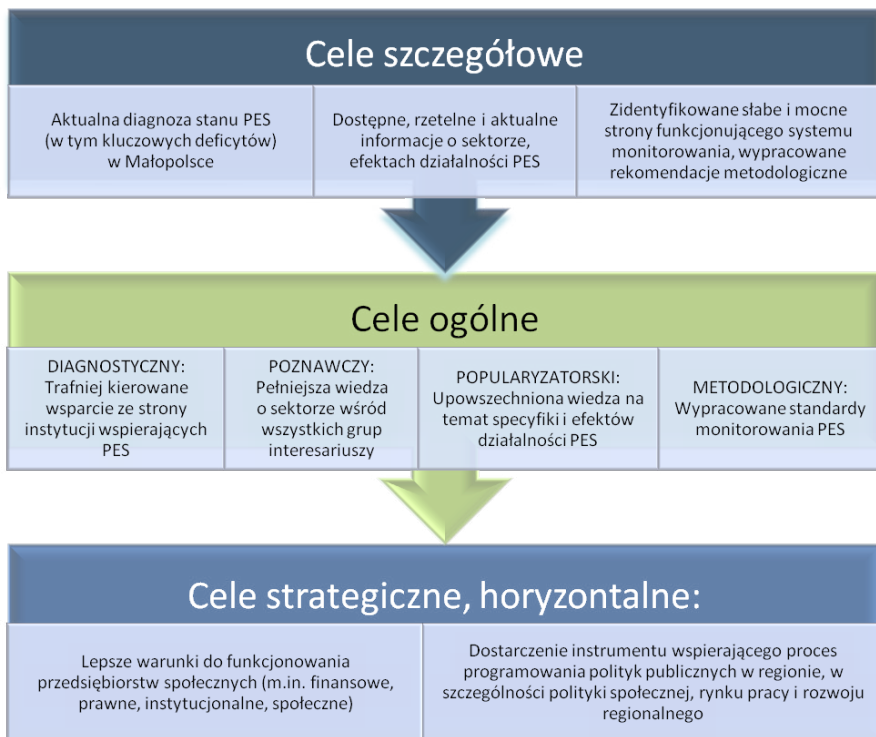
---

Cele te zostały sformułowane odpowiednio jako: pełniejsza wiedza o sektorze wśród wszystkich grup interesariuszy oraz upowszechniona wiedza na temat specyfiki i efektów działalności PES poprzez zapewnienie dostępu do kompleksowych i stale aktualizowanych danych z obszaru przedsiębiorczości społecznej,

### 3. CEL METODOLOGICZNY

---

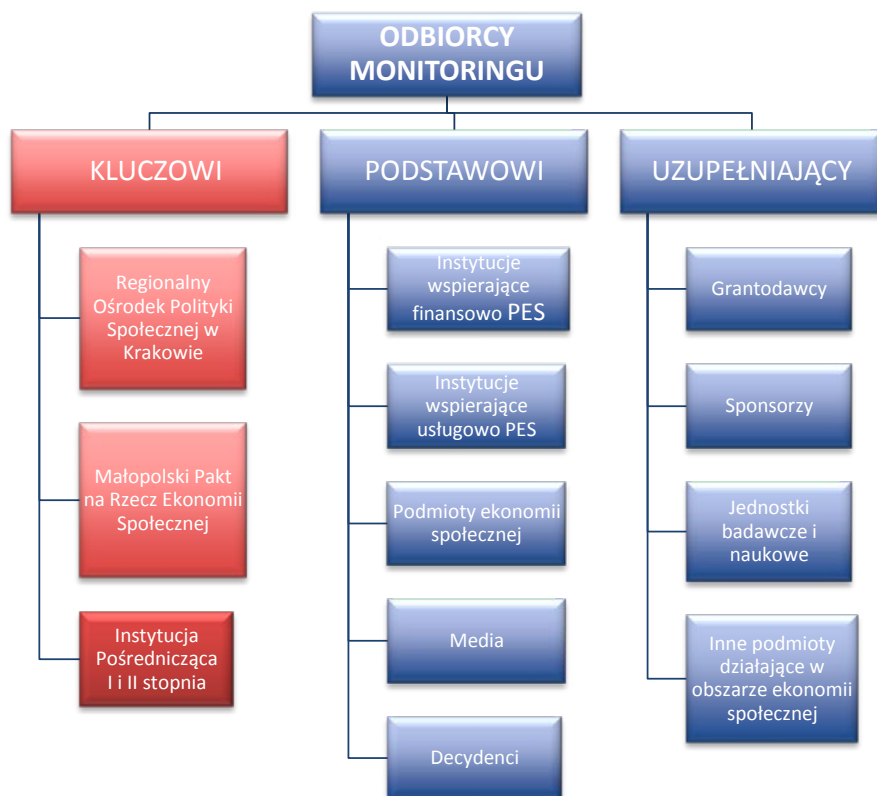
Zbudowanie instrumentarium do badania podmiotów ekonomii społecznej w formie wypracowanych standardów monitorowania PES, dobrych praktyk w zakresie metodologii badania i narzędzi monitorujących pracę PES, które możliwe byłyby do zastosowania również na innym gruncie, np. w odniesieniu do innego regionu.

**Schemat 1.** Hierarchia celów projektu monitoringu

### 3. ODBIORCY MONITORINGU

Uwzględniając miejsce i rolę różnych podmiotów we wspieraniu przedsiębiorczości społecznej w Małopolsce, grupa odbiorców monitoringu podzielona została na trzy podstawowe kategorie: odbiorców kluczowych, podstawowych oraz uzupełniających. Poniższy schemat prezentuje zaproponowaną typologię odbiorców monitoringu PES.

**Schemat 2.** Typologia odbiorców monitoringu.



## 4. METODOLOGIA I REALIZACJA BADANIA

Badanie pn. „Monitoring podmiotów ekonomii społecznej w Małopolsce.” zostało zrealizowane techniką CATI (wspomaganych komputerowo wywiadów telefonicznych) która pozwala – jak wszystkie wywiady kwestionariuszowe – na pozyskiwanie standaryzowanych danych, mogących stanowić przedmiot analiz statystycznych. Badanie wśród liderów spółdzielni socjalnych w Małopolsce zostało przeprowadzone techniką IDI - Indywidualnych Wywiadów Pogłębionych. Technika ta ma charakter jakościowy i pozwala na pozyskiwanie danych w trakcie indywidualnych rozmów z respondentami, prowadzonych z wykorzystaniem odpowiednio przygotowanego scenariusza. Zaletą tej techniki jest elastyczne traktowanie owego scenariusza, ponieważ możliwa jest w nim modyfikacja omawianych zagadnień - ich poszerzenie lub pogłębienie.

### 4.1. ZRÓŻNICOWANIE PODMIOTÓW OBJĘTYCH BADANIEM

W tym roku, w związku z pracami zmierzającymi do opracowania *Wieloletniego regionalnego planu działań na rzecz promocji i upowszechnienia ekonomii społecznej oraz rozwoju instytucji sektora ekonomii społecznej i jej otoczenia w regionie* zasięg objętych badaniem podmiotów uległ rozszerzeniu. W monitoringu z 2010 roku badanie dotyczyło podmiotów ekonomii społecznej stanowiących „rdzeń” ekonomii społecznej ze względu na łączenie w sobie cech społecznych z ciągłą działalnością ekonomiczną (działalnością gospodarczą bądź odpłatną):

1. centra integracji społecznej (CIS),
2. zakłady aktywności zawodowej (ZAZ),
3. spółdzielnie socjalne,
4. spółdzielnie inwalidów i niewidomych,
5. organizacje pozarządowe prowadzące działalność gospodarczą,
6. organizacje pozarządowe prowadzące statutową działalność odpłatną w sferze użytku publicznego w sposób ciągły lub/i sezonowy<sup>4</sup>.

W tegorocznej edycji, monitoring rozszerzono o dwa dodatkowe rodzaje podmiotów zaliczanych według Słownika PO KL do kategorii podmiotów ekonomii społecznej, czyli o:

7. warsztaty terapii zajęciowej (WTZ)
8. kluby integracji społecznej (KIS)

Dodatkowo, rozbudowano ilościowe badanie monitoringu o pogłębione badania wśród liderów dziesięciu spółdzielni socjalnych.

4 W dalszej części raportu odwołując się do tak wyodrębnionych kategorii podmiotów będzie używane określenie forma prawna.



## 4.2. OPIS NARZĘDZIA BADAWCZEGO ORAZ PROCESU ZBIERANIA DANYCH

---

### **BADANIE CATI**

Ankieta CATI została podzielona na 5 kluczowych zagadnień:

1. forma i geneza organizacji,
2. działalność społeczna organizacji,
3. współpraca organizacji z otoczeniem,
4. zasoby ludzkie organizacji,
5. obszary działalności ekonomicznej podmiotów.

Narzędzie zbudowane dla I edycji monitoringu poddane zostało pretestowi w odniesieniu do nowych podmiotów – KIS i WTZ, w celu oceny funkcjonowania kwestionariusza, zwłaszcza w zakresie pytań z obszaru dotyczącego działalności ekonomicznej. Na tej podstawie zdecydowano o pominięciu wybranych pytań (np. dotyczących prowadzenia działalności ekonomicznej, wielkości przychodów i przeznaczaniu zysku) w przypadku badania KIS i WTZ.

### **BADANIE IDI**

Wśród 10 z 15 przebadanych techniką CATI spółdzielni socjalnych zostały przeprowadzone równoległe indywidualne wywiady pogłębione (IDI). Warunkiem udziału w badaniu był minimum roczny okres funkcjonowania spółdzielni na rynku. Scenariusz IDI powstał na podstawie koncepcji badawczej i jest zbieżny z sekwencją szczegółowych problemów badawczych. Został on podzielony na trzy główne bloki tematyczne, obejmujące:

- a) charakterystykę prowadzonej działalności,
- b) zakładanie spółdzielni socjalnej oraz
- c) prowadzenie spółdzielni socjalnej;

W pierwszym bloku „Opis prowadzonej działalności” znajdują się zagadnienia związane ze specyfiką prowadzonej działalności spółdzielczej, celami i zadaniami przedsięwzięcia, jego mocnymi i słabymi punktami. W bloku „Zakładanie spółdzielni socjalnej” zostały wyodrębnione zagadnienia związane z elementami kluczowymi w procesie powoływania spółdzielni: uwarunkowaniami prawnymi, kwestiami administracyjnymi, wsparciem finansowym, zasobami ludzkimi oraz barierami na etapie powstawania i sposobami ich eliminowania. Natomiast blok „Prowadzenie spółdzielni socjalnej” obejmuje zagadnienia związane z bieżącą działalnością, głównie gospodarczą, źródłami finansowania, współpracą z otoczeniem zewnętrznym, zarządzaniem spółdzielnią, dalszym jej rozwojem oraz podstawowymi problemami oraz sposobami ich pokonywania.

## 5. NAJWAŻNIEJSZE WYNIKI MONITORINGU MAŁOPOLSKICH PODMIOTÓW EKONOMII SPOŁECZNEJ

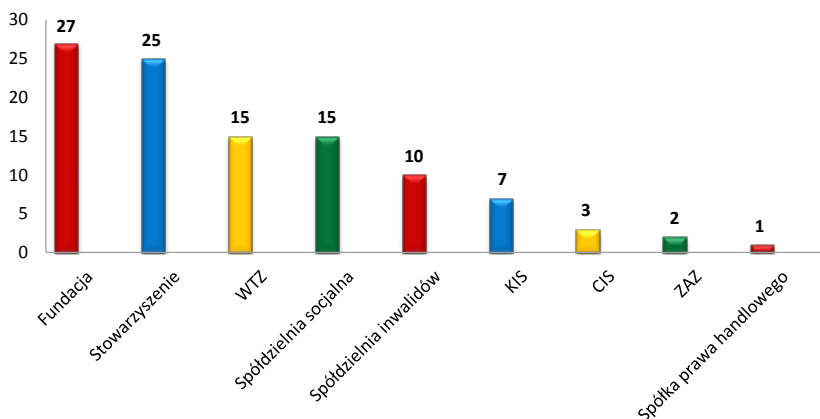
Dla większej przejrzystości opracowania, wyniki badania zostały przedstawione w podziale na 5 głównych obszarów badawczych. Podział ten, w dużym stopniu odzwierciedla strukturę narzędzia wykorzystanego w procesie gromadzenia danych.

### 5.1. OPIS PODMIOTÓW EKONOMII SPOŁECZNEJ

Wśród zbadanych podmiotów najwięcej było fundacji (27) i stowarzyszeń (25), w dalszej kolejności - warsztatów terapii zajęciowej oraz spółdzielni socjalnych (po 15), w próbie znalazło się też 10 spółdzielni inwalidów i niewidomych, 13 pozostałych PES funkcjonuje jako kluby integracji społecznej, centra integracji społecznej, zakłady aktywności zawodowej. W badaniu wzięła udział również jedna spółka prawa handlowego.

W sumie, badaniu poddano 104 podmioty ekonomii społecznej.

**Wykres 1.** Liczebności poszczególnych form prawnych w próbie badawczej

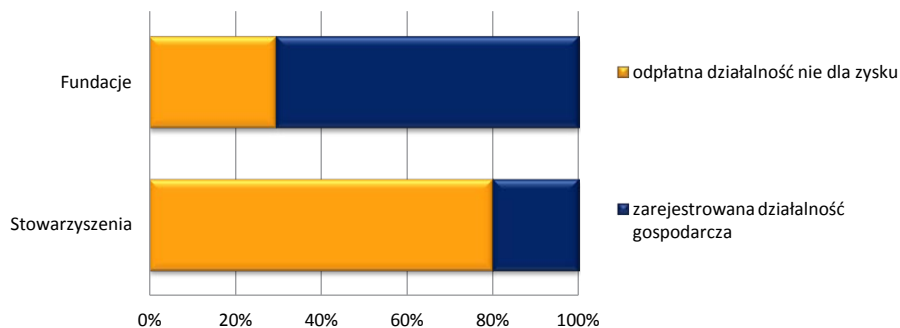


W przypadku fundacji i stowarzyszeń możliwe jest prowadzenie działalności ekonomicznej na dwa sposoby – w formie działalności gospodarczej lub odpłatnej nie dla zysku<sup>5</sup>. Na pytanie o formę prowadzenia działalności ekonomicznej zdecydowana większość badanych fundacji odpowiedziała, iż prowadzi ją w formie zarejestrowanej działalności

5 W niniejszym dokumencie określenie „odpłatna działalność nie dla zysku” jest stosowana zamiennie z określeniem „odpłatna działalność statutowa”.

gospodarczej (19 na 27), natomiast 8 w formie odpłatnej działalności statutowej. Badane stowarzyszenia, w przeciwieństwie do fundacji, prowadzą głównie działalność odpłatną nie dla zysku (20 z 25), jedynie 5 z nich ma zarejestrowaną działalność gospodarczą. Widać w tym miejscu pogłębienie się tendencji widocznej w poprzedniej edycji badania.

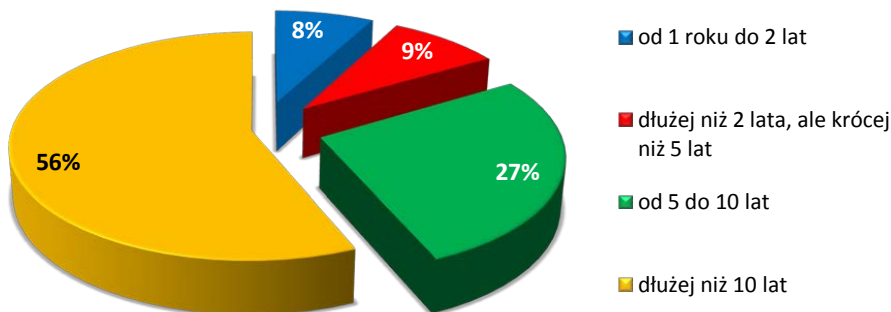
**Wykres 2.** Forma prowadzonej działalności ekonomicznej (N=52)



Działalność ekonomiczna prowadzona przez zdecydowaną większość PES ma charakter stały (86%), cyklicznie działania nastawione na działalność ekonomiczną prowadziło 14% spośród badanych PES.

Warto dodać, że z grupy podmiotów integracji społecznej – ZAZ, CIS, KIS, WTZ, na pytania o charakter działalności ekonomicznej nie odpowiadały kluby integracji społecznej i warsztaty terapii zajęciowej gdyż w ich przypadku nie można mówić o prowadzeniu działalności ekonomicznej.

Analiza długości funkcjonowania organizacji na rynku jest związana z formą prawną. Większość fundacji i stowarzyszeń to podmioty relatywnie starsze, utrzymujące się na rynku 5 lat lub dłużej. Z kolei ponad połowa badanych spółdzielni socjalnych nie istnieje na rynku dłużej niż 2 lata, ale już w przypadku spółdzielni inwalidów i niewidomych sytuacja jest odwrotna – w badaniu nie znalazła się żadna, która została założona w ciągu ostatnich 10 lat. Również ponad  $\frac{3}{4}$  podmiotów integracji społecznej (CIS, KIS, WTZ) to organizacje relatywnie stare – funkcjonujące minimum 5 lat. Analizując zbiorcze zestawienie długości funkcjonowania przebadanych PES na rynku widać, że w sumie ponad 80% funkcjonuje dłużej niż 5 lat, w tym ponad połowa z nich to organizacje z minimum 10-letnią historią.

**Wykres 3.** Okres w którym, organizacja istnieje na rynku (N=105)

Na pytanie „Z jakich środków korzystano w procesie założycielskim organizacji?” blisko 55% badanych deklaruje, że były to środki prywatne, ok. 27% że środki publiczne, zaś 18% badanych korzystało mniej więcej w równym zakresie ze środków prywatnych i publicznych. Wyniki te różnią się w stosunku do poprzedniej edycji monitoringu proporcją udziału środków prywatnych do publicznych, na niekorzyść środków prywatnych. Wynikać to może jednak z faktu, że organizacje pozarządowe, które w I edycji stanowiły ok. 80% wielkości próby (w II edycji – 50%) w zdecydowanej większości powstają ze środków prywatnych właśnie, natomiast specyfiką pozostałych form prawnych (poza spółką z o.o.) jest możliwość zdobycia dofinansowania do rozpoczęcia działalności.

W przypadku respondentów, którzy wskazali na środki publiczne, zadano pytanie „Z jakich źródeł (instytucji/programów) pochodziły te środki publiczne?”. W większości przypadków były to środki z PFRON, dotacji unijnych i środków jednostek samorządu.

Z pogłębionych badań wśród spółdzielni socjalnych wynika, że wszystkie spółdzielnie socjalne poza jedną, nieprecyzującą zdania na temat wysokości dofinansowania na rozpoczęcie działalności, miały krytyczne zdanie na temat możliwości, jakie w procesie założycielskim mają właśnie spółdzielnie socjalne. Według badanych dofinansowanie było docelowo zbyt niskie, aby wystarczyło na „start”<sup>6</sup>, należało je wydać ściśle według przyjętych założeń, czas wydatkowania przyznanej kwoty był zbyt krótki, czas trwania procedury przyznawania dotacji działał na niekorzyść przedsięwzięcia (jeden badany przyznał, iż z tego powodu stracił pracownika).

6 Należy pamiętać, że przebadane spółdzielnie środki finansowe na rozpoczęcie działalności gospodarczej mogły w procesie założycielskim czerpać jedynie z Funduszu Pracy lub, w przypadku osób niepełnosprawnych – z PFRON.

Analizując proces założycielski należy podkreślić, że w przeważającej mierze, bo 67% przypadków, PES zostały założone przez osobę/osoby fizyczne; następnymi w kolejności były - organizacje pozarządowe (16% przypadków), administracja samorządowa (7%), pozostali założyciele to głównie podmioty gospodarcze oraz podmioty kościelne.

Ciekawym uzupełnieniem mogą być informacje z pogłębionych badań wśród spółdzielni socjalnych. W większości (8 przypadkach na 10) założycielami spółdzielni były osoby fizyczne, z tego aż w sześciu przypadkach stanowiły one wyłącznie osoby nieaktywne zawodowo (głównie bezrobotne). W pozostałych 2 przypadkach proporcje założycieli były dość zróżnicowane: niepełnosprawni, bezrobotni, ale też osoby aktywne zawodowo. W przypadku dwóch ostatnich spółdzielni pierwsza powstała na bazie dwóch stowarzyszeń zajmujących się statutowo osobami niepełnosprawnymi, druga z udziałem jednej fundacji. Wśród wszystkich przebadanych spółdzielni socjalnych znalazły się cztery deklarujące, jakoby pomysł tej działalności wziął się z chęci podjęcia inicjatywy na rzecz poszukiwania pracy, kreowania własnego biznesu itp., kolejni badani deklarowali, że pomysł przyszedł z obserwacji działalności innych spółdzielni socjalnych lub pomysłodawcą były organizacje pozarządowe.

Z pogłębionych badań wśród spółdzielni socjalnych wynika również, że dziewięciu spółdzielniom wsparcie w procesie założycielskim gwarantowało kilka instytucji: Urzędy Pracy (doradztwo ogólne oraz w jednym przypadku poręczenie finansowe); lokalne samorządy (dofinansowanie, zlecenie zamówień); Małopolski Fundusz Ekonomii Społecznej (poręczenia); liczne ośrodki pomocy społecznej (zlecenie zamówień) oraz ośrodki wsparcia ekonomii społecznej, w tym wymieniono z nazwy dwa - koordynowany przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie (doradztwo, szkolenia itp.) oraz Stowarzyszenie Dobrej Nadziei.

## 5.2. DZIAŁALNOŚĆ SPOŁECZNA

Jak wynika z badania 56% podmiotów ekonomii społecznej prowadzi działalność społeczną na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym lub wykluczonych społecznie. Proporcja ta uległa znacznemu zmniejszeniu w stosunku do poprzedniej edycji monitoringu, w którym 72,5% organizacji deklarowała działalność na rzecz w/w grup osób. Co ciekawe, w poprzedniej edycji taką działalność deklarowały wszystkie badane spółdzielnie, w tym roku - tylko 9 z 15 przebadanych. Wynika z tego, że spółdzielnie socjalne, mimo iż ich założycielami są osoby należące do grup zagrożonych wykluczeniem społecznym nie zawsze uznają się za działające na rzecz w/w grup.

Zmniejszeniu uległy również proporcje w przebadanych fundacjach i stowarzyszeniach. Niezmiennie, deklarację działań na rzecz grup zagrożonych wykluczeniem społecznym złożyły centra integracji społecznej, zakłady aktywności zawodowej oraz w tym roku - dodatkowo warsztaty terapii zajęciowej i kluby integracji społecznej, czyli wszystkie podmioty integracji społecznej i zawodowej.

Najlicznieszka grupa PES, podobnie jak w zeszłym roku, działa na rzecz:

- osób niepełnosprawnych (74,6%)
- osób bezrobotnych (w tym długotrwale i wielokrotnie bezrobotnych) (66,1%)
- osób ubogich (54,2%)
- osób o niskich kwalifikacjach (49,2%)
- osób po 50 roku życia mających trudności na rynku pracy (44,1%)
- osób chorujące psychicznie (44,1%)
- dzieci i młodzieży ze środowisk zagrożonych wykluczeniem społecznym (44,1%)
- osób do 25 roku życia wchodzących na rynek pracy (42,4%)
- innych osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym (37,3%)<sup>7</sup>

Większość organizacji cechowała różnorodność działania - najczęściej nie ograniczały się one wyłącznie do jednej grupy beneficjentów ani do jednego rodzaju aktywności. Wśród działań prowadzonych przez PES w odniesieniu do wszystkich wymienionych grup osób w ciągu ostatnich 12 miesięcy wyróżnić można jednak 3 najczęściej wskazywane, a są to:

- pomoc i/lub praca terapeutyczna - 62,7%,
- podnoszenie kwalifikacji w ramach szkoleń i kursów - 57,6%,
- doradztwo i/lub poradnictwo specjalistyczne - 55,9%.

W dalszej kolejności PES organizowały swoim podopiecznym wolny czas i wypoczynek, zapewniały pomoc materialną (finansową, rzeczową), organizowały zatrudnienie w organizacji, gwarantowały leczenie i/lub rehabilitację zdrowotną, podnosiły kwalifikacje zawodowe poprzez okresowe zatrudnienie oraz organizowanie staży w instytucjach/ firmach zewnętrznych.

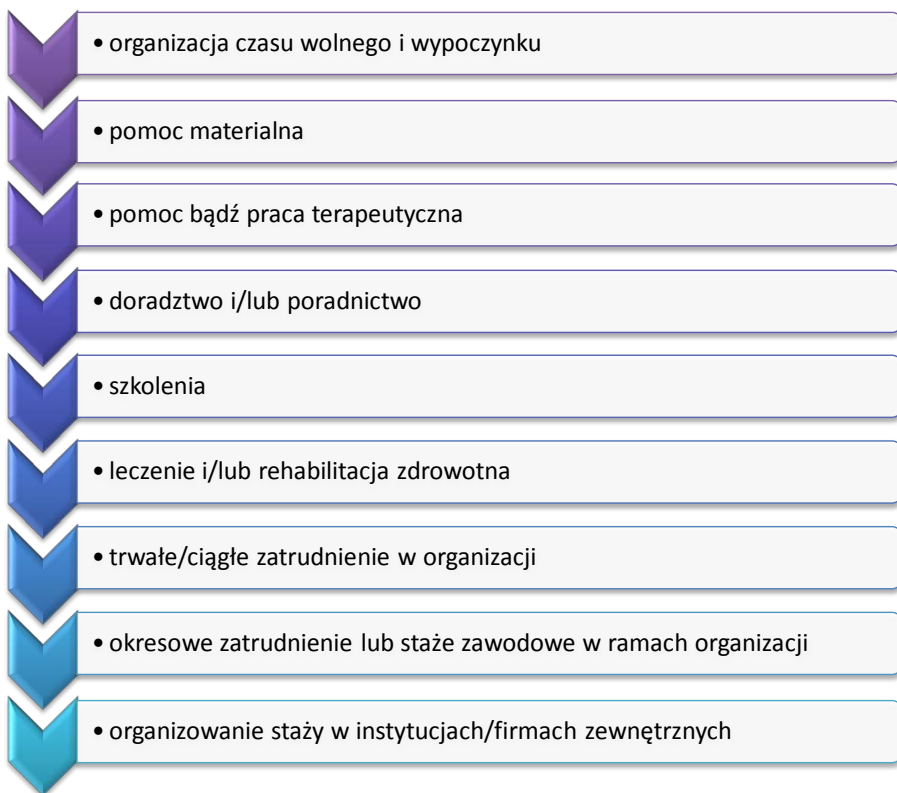
<sup>7</sup> Procenty nie sumują się do 100 gdyż PES mogły zaznaczyć do trzech grup, na rzecz których działają.

Próbując znaleźć zależność między formą prawną, a działaniami na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym widać, że:

- **fundacje** największy nacisk kładą na pomoc/pracę terapeutyczną, podnoszenie kwalifikacji w ramach kursów/szkoleń, doradztwo/poradnictwo specjalistyczne oraz organizowanie czasu wolnego i wypoczynku.
- **stowarzyszenia** priorytetowo traktują: pomoc i pracę terapeutyczną oraz zapewnienie pomocy materialnej, w dalszej kolejności - organizację czasu wolnego i wypoczynku oraz doradztwo i poradnictwo specjalistyczne.
- **spółdzielnie socjalne** w swych działaniach koncentrują się przede wszystkim na: trwałym/ciągłym zatrudnieniu w organizacji oraz podnoszeniu kwalifikacji w ramach szkoleń i kursów.
- **spółdzielnie inwalidów i niewidomych** wskazują na: podnoszenie kwalifikacji w ramach szkoleń i kursów, trwałe/ciągłe zatrudnienie w organizacji, leczenie/rehabilitację zdrowotną oraz pomoc/pracę terapeutyczną i doradztwo/poradnictwo specjalistyczne.
- **CIS, KIS, WTZ i ZAZ** podejmują się głównie zadań polegających na: pomocy/pracy terapeutycznej, doradztwie/poradnictwie specjalistycznym, podnoszeniu kwalifikacji w ramach szkoleń i kursów, a także organizowaniu czasu wolnego/wypoczynku, zapewnianiu pomocy materialnej, leczeniu/rehabilitacji oraz podnoszeniu kwalifikacji zawodowych poprzez okresowe zatrudnienie.

Kolejnym zagadnieniem poruszonym w badaniu była liczba beneficjentów objętych poszczególnymi rodzajami działań przez PES w ciągu ostatnich 12 miesięcy. Najwięcej osób skorzystało z: organizacji czasu wolnego (4665 osób), pomocy materialnej (3978 osób), pomocy oraz pracy terapeutycznej (3459 osób). Duża liczba beneficjentów została także objęta kolejno: doradztwem i/lub poradnictwem (1929 osób), szkoleniami (1435 osób), leczeniem i/lub rehabilitacją zdrowotną (1230 osób), 497 beneficjentów skorzystało z możliwości zatrudnienia w podmiotach ekonomii społecznej; stażem lub czasowym zatrudnieniem w organizacji objęto 204 osób, a staż w instytucji zewnętrznej zagwarantowano 189 osobom.

**Schemat 3.** Ranking działań na rzecz beneficjentów ze względu na ilość objętych nimi osób (według sumy beneficjentów objętych danym działaniem)

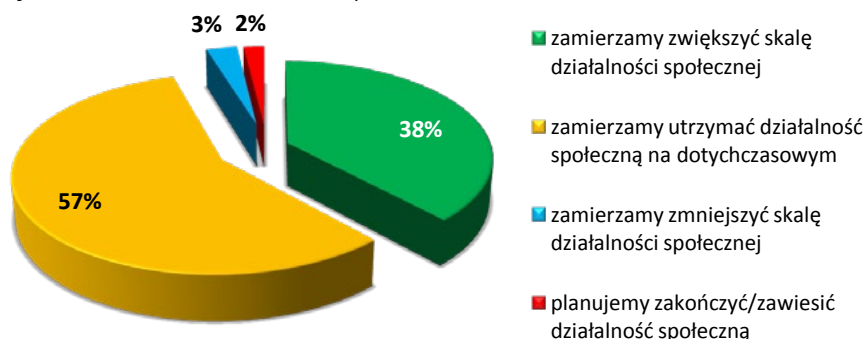


Kolejną badaną kwestią było prowadzenie działalności na rzecz społeczności lokalnej. 57% badanych podmiotów prowadzi tego typu działalność i w jej ramach mieszczą się takie aktywności jak: organizacja wydarzeń lokalnych (pikników, festynów) imprez okolicznościowych dla dzieci i młodzieży, koncertów i wydarzeń kulturalnych, organizacja imprez sportowych, wypoczynku oraz rajdów ekologicznych. Podsumowując, ponad połowa badanych PES deklaruje całe spektrum działań z obszaru: edukacji, sportu i rekreacji, działań na rzecz dzieci i młodzieży, kultury i ekologii.



**Schemat 4.** Rodzaje działań podejmowanych przez PES na rzecz społeczności lokalnej.

Prawie wszystkie badane PES (95%) planują rozwijać swoją działalność społeczną, bądź utrzymać ją na podobnym poziomie - 38% PES zamierza zwiększyć skalę działań, 57% planuje utrzymać obecny poziom, tylko 3% rozważa zmniejszenie skali działań, a 2% zupełną z nich rezygnację. Co ciekawe, wyniki badania są niemalże identyczne z wynikami z 2010 roku. Może to świadczyć o dalszym optymizmie badanych PES, które widzą szansę dalszego działania i rozwoju swej działalności społecznej.

**Wykres 4.** Planowana działalność społeczna (N=105)

### 5.3. ZASOBY LUDZKIE

Ankietowane podmioty należą przede wszystkim do grupy organizacji małych. Średnia liczba pracowników opłacanych kształtuje się na poziomie 21 osób, co jest wysokim wynikiem jak na PES, ale już wartość mediany, która jest bardziej miarodajnym wskaźnikiem, jest zdecydowanie niższa i wynosi 6 osób.

**Łączna liczba pracowników opłacanych we wszystkich PES wyniosła 2983** (w zeszłorocznej edycji - 7289 osób, jednak wynik ten był mocno zniekształcony wartościami odstającymi - bardzo wysokimi wskaźnikami zatrudnienia w spółdzielniach inwalidów i niewidomych). Zatrudnionych na podstawie umowy o pracę w badanych PES jest 2247 osób, na podstawie umowy cywilnoprawnej (umowa zlecenie, umowa o dzieło) pracuje 496 osób, zaś 240 osób to pracujący w ramach zatrudnienia subsydiowanego (np. z PUP, PFRON, innych źródeł publicznych).

**Tabela 1.** Liczba pracowników w badanych PES

Liczba osób pracujących za wynagrodzeniem w organizacji na dzień badania	Średnia	Mediana	Suma
zatrudnionych na podstawie umowy o pracę	21,4	6	2247
zatrudnionych na podstawie umowy cywilnoprawnej (umowa zlecenie, umowa o dzieło)	4,72	1	496
pracujących w ramach zatrudnienia subsydiowanego (np. z PUP, PFRON, innych źródeł publicznych)	2,29	0	240
<b>Ogółem</b>	<b>28,41</b>	<b>12</b>	<b>2983</b>

Analizując podmioty ekonomii społecznej, nie sposób pominąć ważnego kontekstu ich funkcjonowania, jakim jest korzystanie z pracowników, będących równocześnie beneficjentami ich działalności. Przystępując do badań a priori można było intuicyjnie przyjąć, że w tego typu podmiotach pracujący beneficjenci mogą stanowić istotną część zasobów ludzkich organizacji. Opisanie poniżej wyniki badań nie potwierdzają tej hipotezy. W zdecydowanej większości badane PES (85%), na dzień badania nie zatrudniają swoich

beneficjentów. 15% PES, które deklaruje zatrudnianie tej grupy, w sumie daje pracę 389 beneficjentom, co w odniesieniu do ogólnej liczby pracowników zidentyfikowanej w badaniu i wynoszącej 2983 osoby stanowi tylko 13% wartości ogółem.

Rozpatrując wyniki przez pryzmat formy organizacyjno-prawnej, można stwierdzić<sup>8</sup>, że największą liczbę pracowników zatrudniają spółdzielnie inwalidów i niewidomych, a następnie podmioty integracji - ZAZ, CIS i WTZ i KIS oraz fundacje. Spółdzielnie socjalne i stowarzyszenia są już, co do zasady, zdecydowanie mniejszymi pracodawcami.

**Tabela 2.** Liczba osób pracujących w organizacji za wynagrodzeniem

Forma prawna	Liczebność	Średnia	Mediana
Spółdzielnia socjalna	12	13,8	6
Spółdzielnia inwalidów i niewidomych	10	129	94,5
CIS, KIS, ZAZ, WTZ	27	25	12,5
Fundacje	27	21	18,5
Stowarzyszenie	27	20,2	9,5
Spółka prawa handlowego	1	29	29

Ciekawych informacji może dostarczyć analiza odpowiedzi na pytanie o liczbę beneficjentów (czyli osób z grup, na rzecz których działa dany PES), którzy w ciągu ostatnich 12 miesięcy zostali zatrudnieni w badanych podmiotach oraz z nich odeszli. Otóż dynamika zatrudniania beneficjentów jest bardzo niewielka. W ciągu 12 miesięcy zatrudniły beneficjentów 23 PES, a z pracy beneficjenci odchodzili sporadycznie. Sumaryczny wynik zakłóca jedna spółdzielnia inwalidów i niewidomych, która zatrudniła 160 osób, a 160 osób z niej odeszło. Przyczyny odejść beneficjentów z badanych podmiotów w ciągu ostatnich 12 miesięcy były zróżnicowane, przy czym, jako najważniejszy powód wskazywany był koniec umowy o pracę. Łączna liczba odejść beneficjentów w ciągu ostatniego roku ukształtowała się na poziomie 237 osób. Odnosząc tę wartość do łącznej liczby beneficjentów, którzy w tym samym okresie zostali zatrudnieni w badanych podmiotach (287 osób) widoczne jest nieznaczne dodatnie saldo rotacji wśród beneficjentów +50 osób.

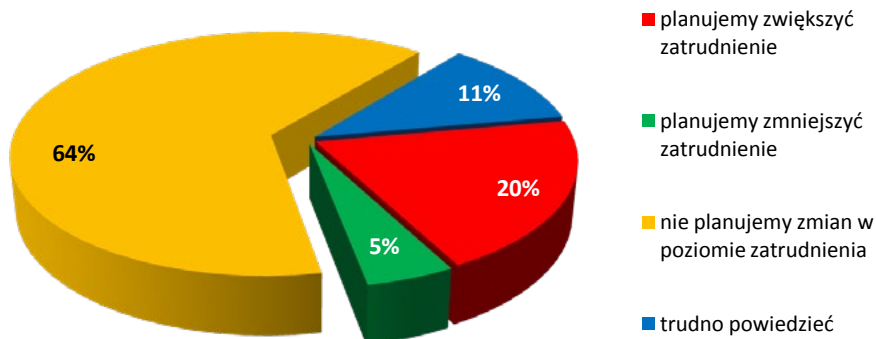
<sup>8</sup> Bazując na wartości mediany, która jest bardziej odporna na zniekształcenia.

**Tabela 3.** Dynamika zatrudnienia beneficjentów.

Liczba beneficjentów w PES, którzy w ciągu ostatnich 12 miesięcy:	Średnia	Mediana	Suma
zostali zatrudnieni w organizacji	2,76	0,00	287,00
odeszli z pracy w organizacji z powodu znalezienia zatrudnienia w innym miejscu	0,06	0,00	6,00
odeszli z pracy w organizacji z powodu zakończenia projektu	0,14	0,00	15,00
odeszli z pracy w organizacji z powodu końca umowy o pracę	1,86	0,00	195,00
odeszli z pracy w organizacji z innego powodu	0,20	0,00	21,00

Bardzo ważną informacją z punktu widzenia potencjału ludzkiego PES jest nie tylko liczba ich pracowników opłacanych, ale i wolontariuszy, nieodpłatnie współpracujących z tymi podmiotami. Wśród 43% PES nie odnotowano żadnej współpracy z wolontariuszami, a przeciętna liczba wolontariuszy współpracujących z pozostałymi organizacjami w ciągu ostatnich 12 miesięcy wyniosła ok. 8 wolontariuszy, wartość mediany - 2. Łączna liczba wolontariuszy, z którymi w ciągu ostatnich 12 miesięcy współpracowały badane podmioty wyniosła 797 osób.

Analizując potencjał PES w kategorii rozwoju zasobów ludzkich należy zauważyć, że ankietowane organizacje umiarkowanie optymistycznie podchodzą do planów związanych z poziomem zatrudnienia, tzn. prognozy przyjęć nieco przeważają nad prognozami redukcji zasobów kadrowych (tylko 5% organizacji planuje zmniejszyć zatrudnienie, a 20% respondentów wskazuje na zwiększenie zatrudnienia), zdecydowana większość (64%) jednak nie planuje zmian w tym zakresie, a 11% nie umie określić planów związanych z zatrudnieniem w PES w ciągu najbliższych 12 miesięcy.

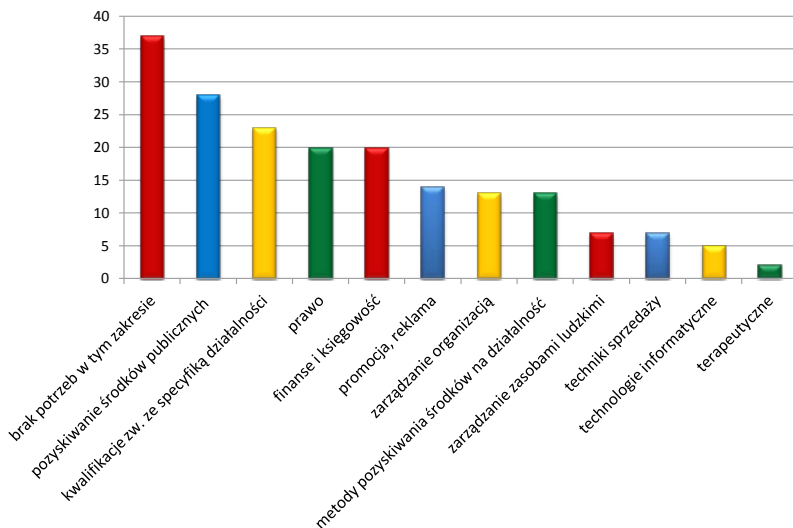
**Wykres 5.** Plany dotyczące zatrudnienia (N=105)

Analizując obszar rozwoju zasobów ludzkich w PES należy zauważyć, że: około 68% respondentów korzysta z różnych form doksztalania swoich pracowników i finansuje je głównie z środków publicznych (spółdzielnie socjalne, CIS, KIS, ZAZ, WTZ), ale i środków własnych (spółdzielnie inwalidów i niewidomych, stowarzyszenia i fundacje). Główny obszar zainteresowania usługami edukacyjnymi (np. szkolenia, doradztwo, studia podyplomowe, inne) przez badane podmioty dotyczy w kolejności:

- pozyskiwania środków finansowych, w tym np. z Unii Europejskiej.
- umiejętności/kwalifikacji związanych ze specyfiką działalności PES (kategoria, która w poprzedniej edycji była dopiero na piątym miejscu, a świadczy o potrzebie większej specjalizacji działań PES w zakresie działalności ekonomicznej)
- prawa
- finansów
- promocji i reklamy
- zarządzania organizacją
- metod pozyskiwania środków na działalność organizacji

Niemniej jednak zauważyć należy, że 37 PES uznało, iż pracownicy nie potrzebują wsparcia edukacyjno/szkoleniowo/doradczego.

W badaniach IDI okazuje się, że większość spółdzielców nie podnosi swoich kwalifikacji z powodu zbyt ograniczonej oferty szkoleń specjalistycznych, które jako główne, w opinii spółdzielców, przekładają się na wzrost jakości pracy oraz profesjonalizację usług/produktów spółdzielni.

**Wykres 6.** Potrzeby dotyczące wsparcia edukacyjno/szkoleniowo/doradczego

(liczebności na wykresie nie sumują się do N, ponieważ każdy respondent mógł wskazać więcej niż jedną odpowiedź).

Najważniejszą barierą rozwoju wszystkich badanych organizacji w zakresie zarządzania zasobami ludzkimi była mała konkurencyjność podmiotów tego sektora pod względem wysokości zarobków. Pozostałe bariery były związane z formą prawną: uzależnienie wysokości zarobków od zewnętrznego wsparcia było kluczowe w przypadku stowarzyszeń, fundacji oraz podmiotów typu CIS, KIS, WTZ; na trudności z pozyskaniem pracowników wskazywały spółdzielnie socjalne; na złe regulacje prawne związane z zatrudnieniem wskazywały spółdzielnie socjalne oraz spółdzielnie inwalidów i niewidomych oraz przebadane 2 ZAZ.

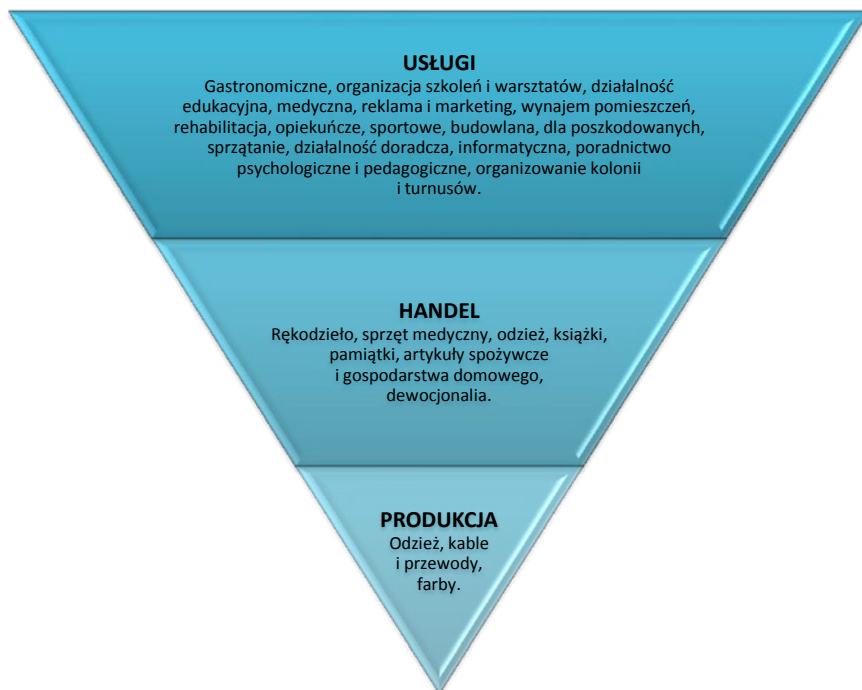
Uzupełnieniem informacji dotyczących zasobów ludzkich w spółdzielniach socjalnych są dane z pogłębionych badań wśród liderów tego typu PES. Wynika z nich, że podczas zakładania spółdzielni założyciele cechowali się różnym stopniem wiedzy i umiejętności przydatnych do prowadzenia działalności gospodarczej w tej właśnie formie. Połowa badanych przyznała się, że nie dysponowała stosowną wiedzą i umiejętnościami niezbędnymi do prowadzenia spółdzielni socjalnej, pozostałe przyznały, że wiedza ta była ogólna. Przejawiało się to brakiem wiedzy na temat samych procedur dotyczących prowadzenia działalności spółdzielni socjalnej, wiedzy w zakresie finansowania nowej spółdzielni oraz wiedzy na temat zarządzania zasobami ludzkimi.

Dodatkowo, w zakresie zasobów ludzkich większość badanych przyznała, iż zasadniczym problemem w funkcjonowaniu spółdzielni są liczne konflikty interpersonalne, na przykład z tytułu wynagrodzenia czy też podziału pracy. Zwracano uwagę również na takie kwestie jak: zachwiany podział obowiązków, brak zaufania społecznego oraz wykwalifikowanego personelu. Wszystkie wyżej wymienione słabości spółdzielni są często powiązane z brakiem kompetencji menedżerskich liderów spółdzielni – ich nieumiejętnością zarządzania pracownikami spółdzielni.

## 5.4. DZIAŁALNOŚĆ EKONOMICZNA

Przeprowadzone badanie wykazało, iż zdecydowana większość ankietowanych -71%, jako jeden z dwóch kluczowych obszarów swojej działalności ekonomicznej wymienia działalność usługową (w zeszłym roku działalność usługową, jako jeden z dwóch głównych obszarów swojej aktywności ekonomicznej wymieniło 80% PES). Prawie co 6 respondent deklaruje działalność handlową, zaś 10% wskazało na działalność produkcyjną. Szczegółowy zakres działalności usługowej, handlowej i produkcyjnej przedstawia poniższy schemat.

**Schemat 5.** Przedmiot działalności ekonomicznej prowadzonej przez PES w podziale na usługi, handel i produkcję

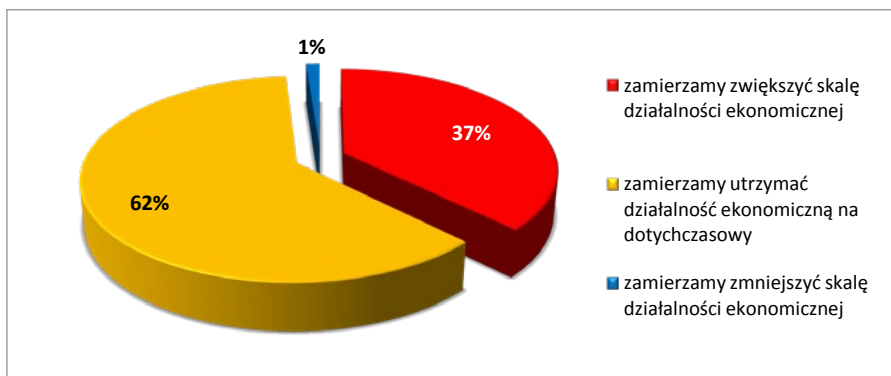


W przypadku fundacji w zdecydowanej większości mamy do czynienia z działalnością usługową – głównie organizacją szkoleń i warsztatów, działalnością edukacyjną oraz reklamą i marketingiem. Podobnie stowarzyszenia - 22 z 25 PES tego typu, jako główną prowadzi działalność usługową w zakresie sportu, pomocy poszkodowanym oraz wynajmu pomieszczeń i usług medycznych. W przypadku spółdzielni socjalnych obszarem aktywności ekonomicznej jest w dużej mierze działalność usługowa (w 10 na 15 przypadków). Jej przedmiotem są głównie usługi opiekuńcze, gastronomiczne oraz doradcze. Główną działalnością spółdzielni inwalidów jest działalność produkcyjna i usługowa. Przedmiotem usług są głównie świadczenia rehabilitacyjne, sprzątanie i ochrona mienia, natomiast produkcyjnej – przede wszystkim odzież. Jeśli chodzi o rodzaj działalności ekonomicznej w przypadku CIS i ZAZ przeważa działalność

usługowa (budownictwo, informatyka, gastronomia, sprząatanie) oraz handlowa, której przedmiotem jest rękodzieło.

W zakresie planów dotyczących skali działalności ekonomicznej prawie 2/3 PES uległo stagnacji i nie planuje rozwoju. Cieszy fakt, że 37% badanych chce swoją działalność ekonomiczną rozwijać. Uzupełnieniem tego obrazu były odpowiedzi na pytanie dotyczące prognozy sytuacji finansowej - ponad 51% uważa, że sytuacja finansowa pozostanie bez zmian, optymistami jest 21% badanych, a pesymistami 17%, 11% respondentów nie potrafiło określić jaka będzie sytuacja finansowa PES w ciągu najbliższego roku. Najmocniejszym wskaźnikiem kondycji finansowej w powiązaniu z prognozami dotyczącymi sytuacji finansowej PES jest jednak rozkład odpowiedzi na pytanie, o prawdopodobieństwo upadku PES w ciągu najbliższych 12 miesięcy. I tu wyniki badania napawają optymizmem - blisko 80% PES ocenia prawdopodobieństwo upadku w najniższym przedziale procentowym, niemal co dziesiąty respondent nie potrafił ocenić tego ryzyka. Niestety 3 PES obawiają się, że w przyszłym roku będą zmuszone zakończyć działalność.

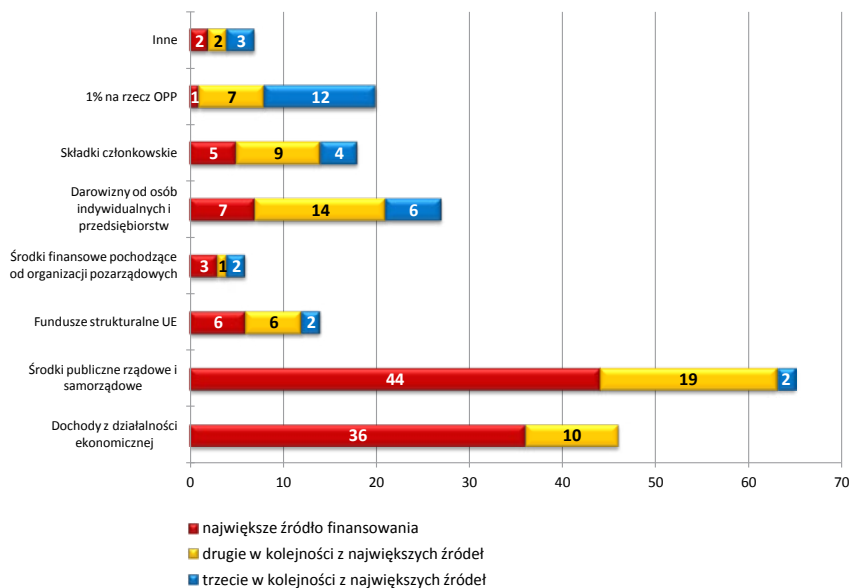
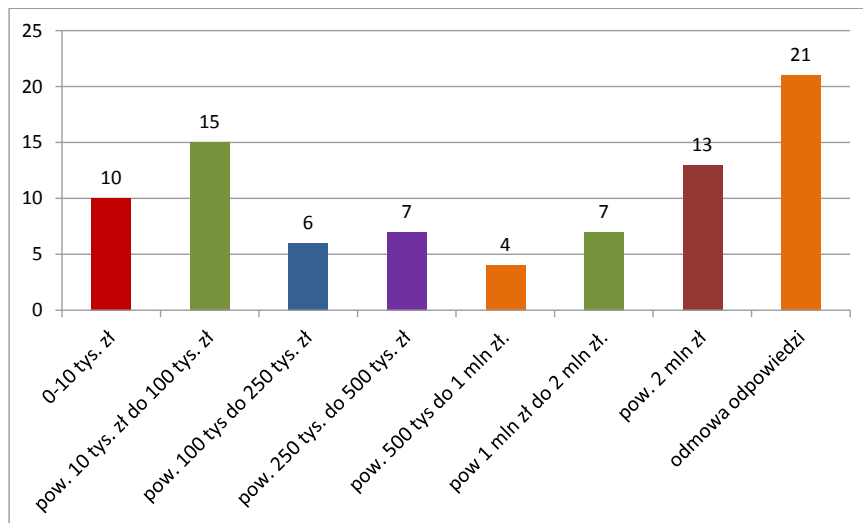
**Wykres 7.** Plany dotyczące działalności ekonomicznej (N=83)



Spółdzielnie socjalne, jak wynika z badań IDI, obawiają się, że dalszy rozwój w największym stopniu ograniczony będzie przez brak płynności finansowej. Do pozostałych problemów pojedynczo wymienianych można zaliczyć konieczność prowadzenia pełnej księgowości, brak możliwości uzyskania dotacji inwestycyjnych oraz wciąż za słabą współpracę z biznesem i samorządem lokalnym. Strategie dotyczące dalszego rozwoju spółdzielni są dwie. Połowa respondentów deklaruje chęć rozszerzenia „wachlarza” usług spółdzielni, urozmaicenia oferty, tak by trwale zaistnieć na rynku. Pozostała część osób mówi o próbie wzmocnienia nakładów na zdobywanie zleceń przy utrzymaniu aktualnych klientów. Spółdzielnie, jako cel podają chęć jak najszybszego przekształcenia się w dobrze prosperujące finansowo przedsiębiorstwo.

Na źródła finansowania działalności badanych organizacji składają się dwa główne strumienie środków pieniężnych, w kolejności: krajowe środki publiczne (np. rządowe, samorządowe) oraz dochody własne. Pozostałe finanse pochodzą z darowizn, funduszy UE (ciekawe, że to źródło wskazuje tylko 6 PES) oraz składek członkowskich.



**Wykres 8.** Źródła finansowania PES (N=104)**Wykres 9.** Przychody PES osiągnięte w 2010 roku (N=83)

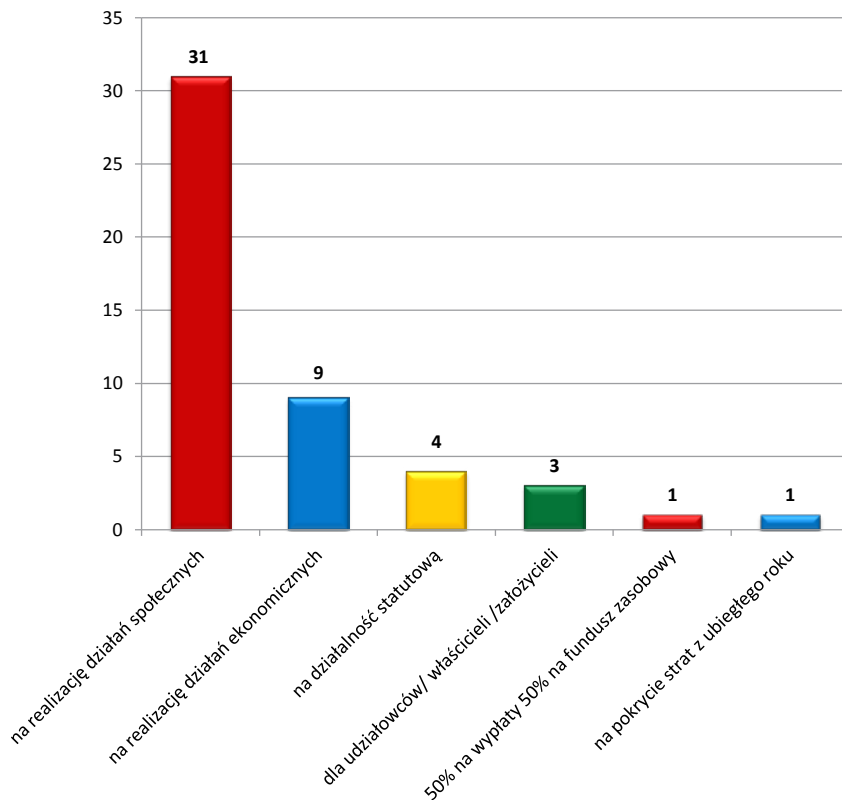
Mając obraz wysokości przychodów małopolskich PES, kolejnym ważnym obszarem informacyjnym są dane dotyczące przychodów związanych tylko z działalnością ekonomiczną. Aspekt samofinansowania jest bowiem kluczowy w kontekście rozwoju podmiotów ekonomii społecznej, jest też słabością polskich PES. Mimo stosunkowo dużej liczby odmów (21 PES) na pytanie dotyczące udziału przychodów z działalności ekonomicznej w przychodach ogółem w 2010 r. można zauważyć, że PES dzielą się na podmioty nieosiągające dużego przychodu z działalności ekonomicznej - w przedziale do 25% (21 PES) oraz podobną liczbę PES, dla których przychód z działalności ekonomicznej stanowi ponad 75% przychodu (20 PES). Dla pozostałych 11 PES, które odpowiedziały na to pytanie udział przychodu z działalności ekonomicznej mieścił się w przedziale 26% - 75% .

Większość (59%) PES odnotowała w 2010 roku zysk, w tym:

- 18 z 27 fundacji
- 15 z 25 stowarzyszeń
- 8 z 14 spółdzielni socjalnych
- 7 z 10 spółdzielni inwalidów
- 2 z 4 CIS,
- 1 z 2 ZAZ

Jedyna badana spółka z o.o. zadeklarowała, że w roku ubiegłym zanotowała straty.

Na co małopolskie PES przeznaczają swój zysk? Około 2/3 ankietowanych organizacji większość wypracowanych przez siebie zysków przeznaczyła na realizację działań społecznych. 18% badanych podmiotów reinwestowała zarobione środki i przeznaczała je na działalność ekonomiczną. Tylko nieznaczna część z badanych organizacji przekazała osiągnięte zyski na działalność statutową oraz udziałowcom/ właścicielom bądź założycielom - w zależności od formy prawnej danej organizacji. Wyniki te niemal całkowicie pokrywają się z zeszłorocznymi informacjami dotyczącymi celów, których osiągnięcie PES pokrywają z wypracowanej przez siebie nadwyżki finansowej.

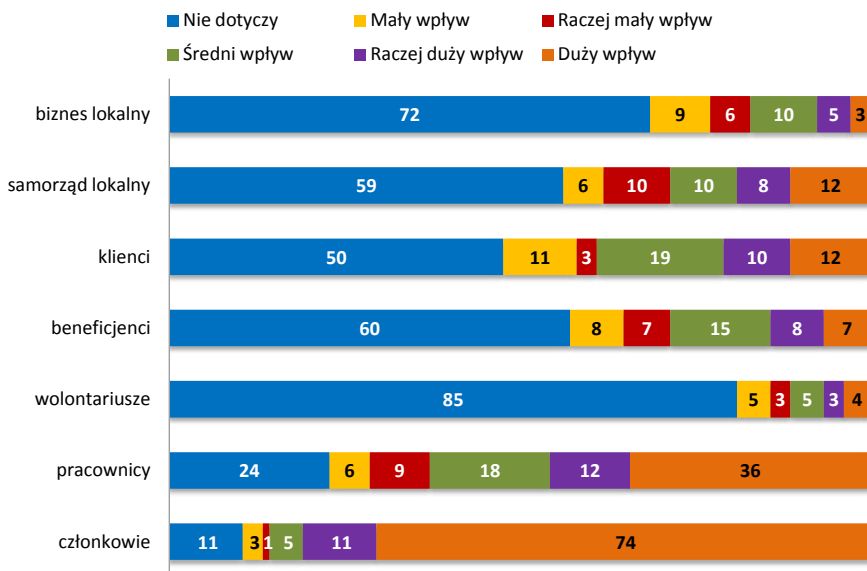
**Wykres 10.** Przeznaczenie zysku wypracowanego w 2010 r. (N=49)

Analizując wypowiedzi nt. wpływu społecznego charakteru PES na decyzje klientów, ponad połowa (54%) respondentów stwierdziła, że status ten wpływał pozytywnie, zachęcając klientów do nabycia dóbr lub usług oferowanych przez organizację. Przeciwnego zdania było 5% ankietowanych - uważali oni, że społeczny charakter PES jest zniechęcający dla klientów, pozostałe 41% uważała, że dla klientów fakt, że przedsiębiorstwo ma społeczny charakter nie ma najmniejszego znaczenia w zakresie decyzji konsumenckich. Co ciekawe, w przypadku spółdzielni socjalnych aż 11 z 15 przebadanych podmiotów stwierdziła, że podkreślanie społecznego charakteru przedsiębiorstwa nie ma znaczenia dla ich klientów.

Wychodząc z założenia, że PES są zakorzenione w społeczności, w której funkcjonują, istotną była ocena wpływu różnych grup interesariuszy na ważne decyzje podejmowane w zakresie działalności PES. Respondenci najczęściej wskazali na członków organizacji (bez względu na formę organizacyjno-prawną), jako źródło największego i raczej dużego wpływu na podejmowane decyzje (takie wskazanie dotyczyło 85 respondentów) oraz pracowników (duży wpływ i raczej duży wpływ – 48 PES). Wśród interesariuszy zewnętrznych możemy mówić jedynie o umiarkowanym wpływie klientów, samorządu lokalnego

i beneficjentów. W stosunku do zeszłorocznej edycji badania widać zmiany w zakresie wpływu różnych grup interesariuszy na decyzje PES – z badania wynika, że w tym roku nastąpił znaczny wzrost wpływu członków, pracowników i samorządu lokalnego na decyzje podejmowane w PES przy równoczesnym spadku znaczenia klientów PES i beneficjentów.

**Wykres 11.** Wpływ interesariuszy na decyzje PES (N=105)



Na pytanie o bariery w rozwoju działalności ekonomicznej organizacji, ankietowani zwrócili uwagę głównie na trudności z pozyskaniem środków finansowych na rozwój PES (38,6%)<sup>9</sup>, koniunkturą na rynku (29%), biurokracją/ barierami administracyjnymi (19%) oraz przepisami prawnymi (16%). Pocięszający może być fakt, że 25% PES odpowiadających na to pytanie zaznaczyło, że nie dostrzega żadnych barier dla swojej działalności ekonomicznej.

Sposobem na przezwycięzenie w/w barier dla największej liczby PES byłoby zwiększenie wsparcia finansowego (38 PES – głównie fundacji i stowarzyszeń, CIS, KIS, WTZ, ZAZ), wsparcie ze strony administracji samorządowej (31 PES – głównie fundacji i stowarzyszeń, CIS, KIS, WTZ, ZAZ) oraz innych instytucji publicznych (21 PES - jw). Dla spółdzielni socjalnych najskuteczniejszymi rozwiązaniami, które mogłyby przezwyciężyć bariery są: wsparcie w zakresie promocji, większe wsparcie ze strony administracji samorządowej oraz w trzeciej kolejności - zwiększenie wsparcia finansowego. Dla spółdzielni inwalidów i niewidomych najważniejsze jest zwiększenie stabilności i przejrzystości przepisów prawnych (9).

<sup>9</sup> Procenty nie sumują się do 100, ponieważ każdy respondent mógł wskazać więcej niż jedną barierę

W przypadku spółdzielni socjalnych warto dodatkowo nadmienić, na podstawie wyników badania IDI, że:

- a) spółdzielnie socjalne mają problem z pozyskaniem klientów. Jako przyczyny braku klientów podają brak współpracy z samorządem, brak zaufania społecznego do formy działalności, jaką jest spółdzielnia socjalna oraz brak funduszy na reklamę,
- b) spółdzielnie socjalne mają poważne problemy z zachowaniem płynności finansowej (8 na 10 badanych spółdzielni przyznała, iż boryka się z tym problemem od dłuższego czasu, lub od początku działalności).

W toku badania padło wiele propozycji mających na celu poprawę kondycji finansowej spółdzielni. Do najważniejszych należą m.in.: możliwość skorzystania z form dofinansowania celowego, dodatkowe formy refundacji działań spółdzielni, umożliwienie uzyskania kredytu w banku, możliwość uzyskania darowizny przez modyfikacje stosownych przepisów, stosowanie preferencji przy przetargach. Jak widać są to sposoby polegające głównie na poszerzeniu wachlarza wsparcia finansowego lub uprzywilejowania spółdzielni względem innych przedsiębiorstw. Z drugiej strony jednak, respondenci zapytani czy chcieliby uniezależnić się finansowo od wsparcia publicznego odpowiedzieli jednogłośnie, iż mając na celu dobro całej spółdzielni należałoby dążyć do usamodzielnienia finansowego.

Na drodze do powyższego celu, zdaniem respondentów istnieje wiele barier: złe przepisy dla startujących firm (uniemożliwiające wejście na rynek z ofertą), mała ilość zleceń oraz niski poziom świadomości społecznej na temat funkcjonowania spółdzielni. Większość osób nie precyzuje, w jaki sposób mogłoby zaradzić tej sytuacji, ale niektórzy wskazują na konieczność lepszej reklamy oraz zawarcia umów o współpracę ze stosownymi instytucjami (lokalnymi samorządami i przedsiębiorcami).

## 5.5. WSPÓŁPRACA Z OTOCZENIEM

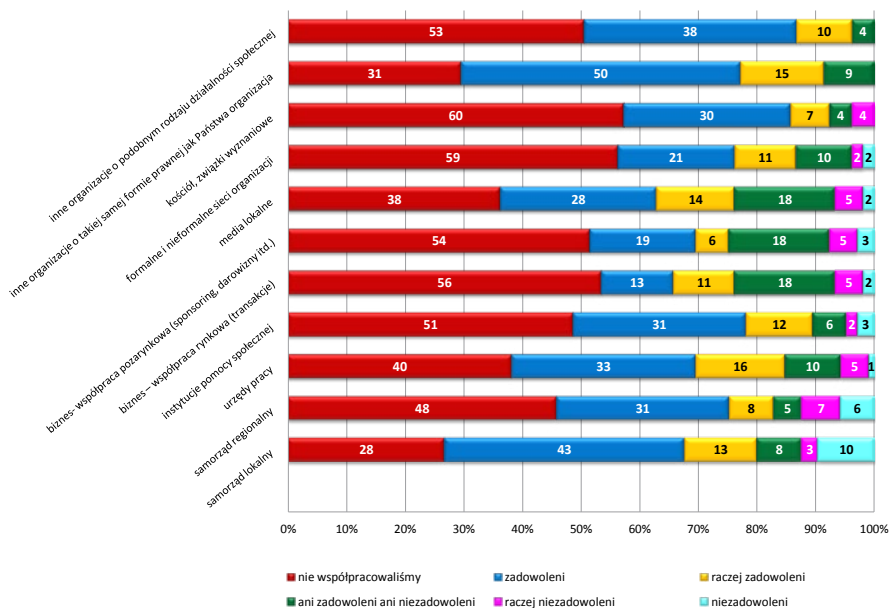
---

Istotnym wynikiem z perspektywy inwestowania w rozwój podmiotów ekonomii społecznej w regionie wydaje się być odnotowana częsta współpraca badanych organizacji ze sobą nawzajem. 70% badanych podmiotów współpracowało z organizacją o takiej samej formie prawnej, a 50% wskazało na współpracę z organizacjami o podobnym rodzaju działalności społecznej. Warto podkreślić poziom stosunkowo dużego zadowolenia z efektów tej współpracy. PES, które wskazały na współpracę z organizacjami o podobnym rodzaju działalności społecznej w niemal 54% współpracują z więcej niż 5 organizacjami, 40 % PES z dwoma do pięciu podobnymi podmiotami, zaś 6% PES podejmuje współpracę tylko z jedną organizacją.

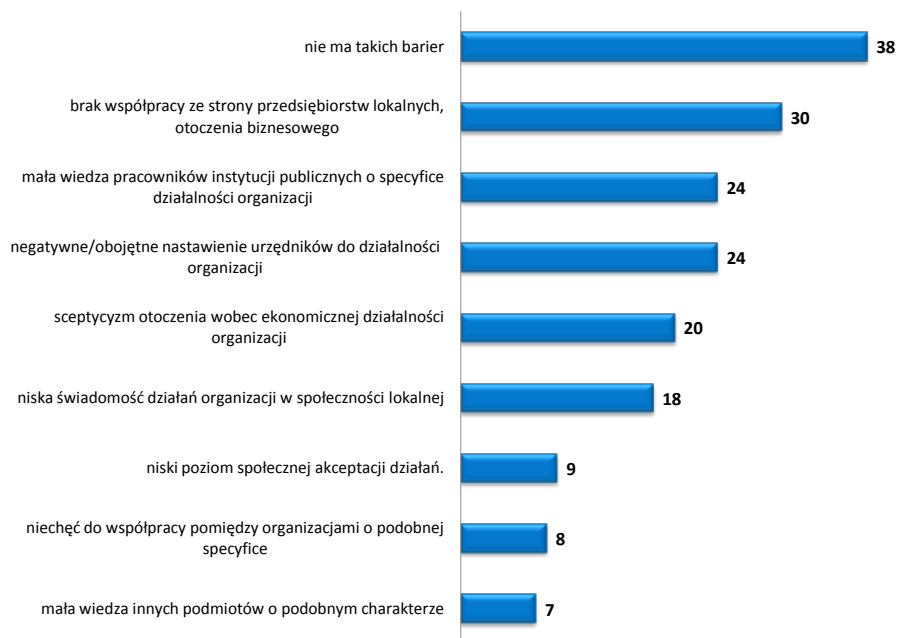
Najwięcej podmiotów wskazało na współpracę z samorządem lokalnym i mediami - większość była zadowolona lub raczej zadowolona z tej współpracy, zwłaszcza w przypadku współpracy z samorządem lokalnym (w zeszłym roku współpraca z jednostkami samorządu lokalnego była znacznie częściej oceniana ambiwalentnie lub negatywnie - w sumie 33% wskazań w 2010, 21% wskazań w 2011). Co ciekawe, w zeszłorocznej edycji badania na drugim miejscu plasowała się współpraca PES z biznesem, z dość wysokim wskaźnikiem zadowolenia; w tym roku biznes jest jednym z najmniej liczących się partnerów. Jeszcze rzadziej niż z biznesem, małopolskie PES współpracują z Kościołem i związkami wyznaniowymi oraz sieciami organizacji (formalnymi i nieformalnymi).

Na pytanie, czy można poprawić współpracę PES między sobą, 52% uważa, że jest to możliwe, 35% jednak że nie, 13% nie ma na ten temat zdania. Spośród badanych, którzy widzą możliwość poprawienia współpracy, najwięcej badanych twierdzi, iż jest to możliwe poprzez częstsze kontakty, wspólne organizowanie większej liczby wydarzeń, poprawę komunikacji, jak i rozszerzenie zakresu współpracy.

**Wykres 12.** Współpraca z innymi podmiotami w ciągu ostatnich 12 miesięcy oraz poziom zadowolenia z efektów tej współpracy (N=105).



Badani poproszeni o wskazanie 3 najważniejszych barier i/lub słabości związanych ze współpracą organizacji z otoczeniem w 28,6% wskazali na brak współpracy z przedsiębiorstwami lokalnymi. Mała wiedza pracowników instytucji publicznych o specyfice działalności oraz negatywne/obojętne nastawienie urzędników do działalności organizacji stanowią bariery dla 23% PES. Następne w kolejności przeszkody stojące na drodze do współpracy PES z otoczeniem to: sceptycyzm wobec ekonomicznej działalności organizacji, niska świadomość działań organizacji w społeczności lokalnej, niski poziom społecznej akceptacji, niechęć do współpracy pomiędzy organizacjami o podobnej specyfice oraz mała wiedza innych podmiotów o podobnym charakterze. Pocieszające, iż 36,2% badanych uznało, że nie ma takich barier.

**Wykres 13.** Najważniejsze bariery we współpracy organizacji z otoczeniem (N=105).

(Łączna liczba wskazań dla barier na wykresie nie sumuje się do N, ponieważ każdy respondent mógł wybrać do 3 odpowiedzi.)

Uzupełnieniem ostatniego działu dotyczącego współpracy z otoczeniem niech będą wyniki z badania IDI wśród liderów spółdzielni socjalnych. Współpraca z otoczeniem została rozdzielona na zagadnienia związane ze współpracą w realizacji działań oraz współpracą opartą na korzystaniu ze wsparcia innych podmiotów. Niestety trzeba przyznać, że spółdzielnie nie wykazują dużej inicjatywy w zakresie współpracy dotyczącej realizacji projektów czy wspólnych inicjatyw, od razu wymieniając tylko te formy współpracy, które wiążą się ze wsparciem ich funkcjonowania. Tylko w dwóch przypadkach odnotowano współpracę z lokalnym Kościołem czy przedsiębiorcami, głównie w zakresie realizacji zamówień, jak i promocji produktów oferowanych przez spółdzielnie. W następnej edycji należy pogłębić informacje dotyczące współpracy spółdzielni socjalnych z otoczeniem, a właściwie powodów braku jej występowania. Jest to bowiem istotna z punktu widzenia rozwoju sfera działalności PES.

Na pytanie czy spółdzielnia korzysta ze wsparcia organizacji z otoczenia, większość badanych spółdzielni przyznała, że tak, głównie w formie szkoleń, jak również usług księgowych, prawnych, marketingowych.

Respondenci na drodze badania wymienili też brakujące formy wsparcia. Do najczęściej wymienianych zaliczyć można: szkolenia zawodowe, doradztwo interpersonalne i psychologiczne (zdaniem badanych mogłoby to być skuteczne rozwiązanie w przypadku sytuacji kryzysowych i konfliktów osobowych), pomoc w uzyskaniu pożyczki czy kredytu.



## 6. ZAKOŃCZENIE, CZYLI CO ZROBIĆ BY BYŁO LEPIEJ?

Na zakończenie przedstawiamy wybrane wnioski płynące z przeprowadzonych badań oraz rekomendacje, które dotyczą działań wspierających rozwój podmiotów ekonomii społecznej w Małopolsce. Są one podobne do zeszłorocznych, jednak wciąż aktualne i niezbędne do tego by małopolskie PES mogły się rozwijać:

### 1. PRZYJAZNE OTOCZENIE

Usprawnienia wymaga współpraca PES z instytucjami publicznymi, zwłaszcza samorządem lokalnym. Pomimo dość wysokiego odsetka PES współpracujących z jst, należy zintensyfikować działania mające na celu podejmowanie wspólnych inicjatyw. Z drugiej strony ważne jest, aby przedstawiciele sektora publicznego, zwłaszcza samorządu lokalnego, zdobywali wiedzę o ekonomii społecznej i korzyściach płynących ze współpracy z PES. W tym miejscu można przypomnieć, że współpraca administracji i PES może przybierać różne formy: od animowania działań przez pracowników instytucji publicznych w obszarze gospodarki społecznej, poprzez realizację wspólnych projektów/inicjatyw do kontraktowania dóbr i usług przez administrację publiczną z wykorzystaniem mechanizmu klauzuli społecznej. Zwłaszcza w przypadku spółdzielni socjalnych wydaje się, że ten rodzaj działań – nakierowanych na zawiązanie/ wzmocnienie relacji JST ze spółdzielniami, zwłaszcza w obszarze zlecania zadań przez administrację, jest niezbędnym warunkiem rozwoju spółdzielni, z drugiej strony może być rozwiązaniem dla samorządu lokalnego w zakresie realizacji zadań własnych i zleconych JST.

### 2. PROFESJONALIZACJA DZIAŁAŃ PES W SFERZE EKONOMICZNEJ

Podmioty ekonomii społecznej w zdecydowanej większości borykają się z funkcjonowaniem na konkurencyjnym rynku, mają problemy z pozyskiwaniem klientów, utrzymaniem płynności finansowej, budową marki, promocją i strategicznym planowaniem działań. Jest to spowodowane wieloma czynnikami, m.in. niewykwalifikowanymi biznesowo kadrami zarządzającymi, wywodzącymi się często ze „społeczników” (taka sytuacja występuje częstokroć w organizacjach pozarządowych) lub też z osób zagrożonych wykluczeniem społecznym (sytuacja taka jest częsta w przypadku spółdzielni socjalnych). Dlatego tak ważne jest wsparcie PES w profesjonalizacji działalności biznesowej poprzez wysokiej jakości szkolenia, doradztwo bądź staże wyprofilowane tak, by podnosić wiedzę i umiejętności w zakresie funkcjonowania przedsiębiorstwa na rynku. Dobrym rozwiązaniem mógłby okazać się coaching lub mentoring ze strony doświadczonych biznesmenów. Szukając rozwiązań w tej sferze należy zatem zintensyfikować współpracę PES z biznesem poprzez różnego rodzaju działania partnerskie (projekty, wspólną realizację zleceń, itp.)

### 3. PROMOCJA PRODUKTÓW I USŁUG PES

Z powodu obiektywnej słabości sektora ekonomii społecznej (zwłaszcza w przypadku spółdzielni socjalnych deklarujących brak płynności finansowej oraz kłopoty z pozyskiwaniem klientów), warto wspierać nowopowstające oraz rozwijające swą działalność

podmioty promując ich ofertę np. poprzez strony internetowe, katalogi produktów i usług, kampanie reklamowe czy organizację targów ES. Dużym wsparciem oczekiwanym przez PES jest też pomoc w sprzedaży ich produktów.

Z badań wynika też, że informowanie o społecznym charakterze działalności PES pomaga w pozyskaniu nowych klientów; wydaje się to być zatem uzasadniony kierunek promocji produktów PES (przy jednoczesnej gwarancji wysokiej jakości promowanych produktów i ich konkurencyjnej cenie).

#### **4. SIECIOWANIE PODMIOTÓW EKONOMII SPOŁECZNEJ**

PES powinny na wzór klasycznych przedsiębiorstw łączyć się w izby, związki lub innego typu organizacje zrzeszające je w celach gospodarczych. Tego typu organizacji sieciujących brakuje zwłaszcza w środowisku spółdzielni socjalnych, które nie współpracują ze sobą, przez co mają mniejszą „siłę przebicia” i skutecznego lobbowania na rzecz rozwiązań korzystnych dla ich rozwoju. Organizacje sieciujące zapewniłyby także PES możliwość wzajemnego uczenia się i wymiany doświadczeń czy aplikowania o środki na realizację wspólnych, partnerskich projektów.

#### **5. MECHANIZMY FINANSOWANIA ZWROTNEGO I BEZZWROTNEGO**

PES w Polsce są de facto pozbawione dostępu do mechanizmów finansowania zwrotnego, skarżą się również na brak możliwości dokapitalizowania przedsiębiorstwa w formie np. małych grantów rozwojowych. Stworzenie systemu funduszy pożyczkowych i poręczeniowych na wzór Małopolskiego Funduszu Ekonomii Społecznej oraz upowszechnienie oferty MFES i dalszy jej rozwój jest jednym z priorytetów dla rozwoju podmiotów ekonomii społecznej w Polsce.

#### **6. ANIMOWANIE NOWYCH SPÓŁDZIELNI SOCJALNYCH**

Spółdzielnie socjalne są przedsiębiorstwami, w których z jednej strony musi być prowadzona w sposób profesjonalny działalność gospodarcza, z drugiej – ustawowo są przeznaczone dla osób, które pozostawały bez pracy i zazwyczaj nie posiadają cech przedsiębiorczych. Jest to poniekąd sprzeczność, dlatego w procesie animowania spółdzielni socjalnych należy zwrócić szczególną uwagę na to by:

- a) w grupie założycieli znajdowała się osoba posiadająca cechy przedsiębiorcze i doświadczenie w prowadzeniu działalności gospodarczej oraz by pozostałe osoby uznawały jej rolę jako osoby zarządzającej spółdzielnią.
- b) zespół składał się z ludzi posiadających kompetencje zbieżne z profilem działalności spółdzielni<sup>10</sup>.
- c) członkowie spółdzielni znali się wzajemnie, ufali sobie, utożsamiali się ze spółdzielnią oraz znali swój zakres obowiązków w niej.

#### **7. DODATKOWE WSPARCIE DLA SPÓŁDZIELNI SOCJALNYCH**

W przypadku już istniejących spółdzielni socjalnych istotnym problemem są konflikty interpersonalne, które mogą być powodem rozpadu spółdzielni. W tym celu instytucje otoczenia ES powinny dysponować możliwością wspierania spółdzielni poprzez np. wsparcie psychologiczne czy mediacje.

10 Warto zauważyć, że znowelizowany SzOP POKL w Poddziałaniu 7.2.2 zakłada możliwość finansowania szkoleń zawodowych dla uczestników projektu.





**Wydawca:**

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie  
Akademia Rozwoju Ekonomii Społecznej - Etap I  
ul. Piastowska 32, 30-070 Kraków  
[www.es.malopolska.pl](http://www.es.malopolska.pl)